Dr. Margarita Janušonienė

SIMNO BAŽNYČIOS ALTORIŲ TYRINĖJIMŲ REZULTATAI

1520 m. pradėta statyti Simno bažnyčia yra seniausia Užnemunėje. Bažnyčia ne kartą nukentėjo karų ir gaisrų metu, patyrė daug perstatymų ir atnaujinimų, tačiau išlaikė renesanso stiliaus architektūrai būdingas tūrius, formas ir dekoro elementus. Iki mūsų dienų išliko įspūdingas bažnyčios altorių, krikštyklos, aukų altorėlio ir sakyklos ansamblis. Altoriai taip pat ne kartą perstatyti, bet juose išliko daug vertingų XVIII a. ir vėlesnių laikotarpių drožinių, skulptūrų, paveikslų.

Bažnyčios interjere menine verte išsiskiria įspūdingas didžiojo ir šoninių altorių, krikštyklos, aukų altorėlio ir sakyklos ansamblis [1 il.]. Istorinius - menotyrinius jo tyrimus atliko ir publikavo dailėtyrininkės Regimanta Stankevičienė ir Aleksandra Aleksandravičiūtė 2003 metais[1]. Didysis altorius vėlyvesnis už šoninius. Jis padirbdintas Lomžoje veikusiose Česlovo Svierčevskio dirbtuvėse 1888–1892 metais. Visą presbiterijos galinę dalį užimantis centrinis altorius išsiskiria dydžiu ir monumentaliomis formomis. Istorizmo laikotarpio orderinių formų altoriuje dominuoja neorenesansinė stilistika [2 il.]. Virš grakštaus neobarokinių formų tabernakulio, pirmojo tarpsnio nišoje, kurią iš šonų rėmina po dvi puošnias neorenesansines kolonas, stovi puikaus darbo Švč. Mergelės Marijos skulptūra. Apatinė kolonų dalis dekoruota reljefiniais lipdiniais, viršutinė – kaneliūromis. Šalia kolonų, portalų centrinėse ašyse stovi šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus skulptūros. Antrasis tarpsnis ženkliai mažesnis, kuklesnių formų. Jame įtaisytas paveikslas "Švč. Mergelė Marija su kūdikiu" su metalo aptaisais[2]. Neorenesansinės stilistikos didysis altorius gerai dera su bažnyčios architektūra, bet su šoniniais barokinės ir neobarokinės plastikos altoriais vieningo ansamblio jis nesudaro.

Didele menine verte pasižymi ir keturių šoninių altorių, aukų altorėlio, krikštyklos ir sakyklos ansamblis. Šoninis Švč. Jėzaus Širdies altorius įrengtas šiaurinės navos gale. 1890 m. rekonstrukcijos metu perdarytas retabulas, tačiau išsaugotos senosios XVIII a. altoriaus dekoro dalys. Menine verte išsiskiria XVIII a. II ketvirčiu datuojami mediniai ažūriniai reljefiniai pirmojo tarpsnio retabulo sparnai, natūros dydžio medinės polichromuotos šv. Jono Nepamuko ir šv. Augustino skulptūros [3 il.]. Ypač rafinuotos plastikos pietinėje navoje esančio Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus skulptūrinis dekoras. Rekonstrukcijos metu šiame altoriuje išsaugoti XVIII a. paskutinio trečdalio elementai – grakštūs rokokiniai mensos bei retabulo sparnų drožybiniai ornamentai, ekspresyvios plastikos šv. Augustino, šv. Dominyko ir dviejų angelų skulptūros[3]. Pagrindinis

---

[1] Plačiau žiūrėti: Regimanta Stankevičienė, Didysis altorius, in: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: Vilkaviškio vyskupija, kn. 5: Alytaus dekanatas, sudarytojos Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Dalia Vasiliūnienė, Vilnius: Savastis, 2003, p. 390–397; Ten pat, Aleksandravičiūtė Aleksandra, Keturi šoniniai altoriai, aukų altorėlis, krikštykla ir sakykla, p. 397–418.

[2] Kadangi Simno bažnyčios titulas yra Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, centriniame altoriuje neatsitiktinai dominuoja marijinė ikonografija. Švč. Mergelės Marijos skulptūra sukurta remiantis ispanų dailininko Bartolomé Estebano Murillo paveikslais, vaizduojančiais Nekaltojo Prasidėjimo Švč. Mergelę Mariją. Tapytų šio siužeto sekinių Lietuvos bažnyčiose gana daug, o skulptūrų reta. Titulinė centrinio altoriaus Švč. Mergelės Marijos skulptūra su debesų pjedestalu ir žvaigždžių nimbu iš kitų išsiskiria dinamiškesniu erdviniu judesiu ir plastiniu įtaigumu. Antrajame tarpsnyje yra trijų angelų skulptūros ir nežinomo autoriaus tapytas paveikslas „Švč. Mergelė Marija su kūdikiu" (paveikslas – XVII a. vidurys, aptaisai – tarp 1794–1816 m.). Dailėtyrininkės R. Stankevičienės nuomone, tai palyginti aukšto meninio lygio kūrinys, reprezentuojantis XVII a. Lietuvos dailę, kurioje savitai pynėsi kelių Europos dailės mokyklų įtakos. Regimanta Stankevičienė, Didysis altorius..., p. 390–397.

[3] Dailėtyrininkės Marijos Matušakaitės nuomone, vienuolių skulptūros yra „vienos meniškiausių rokoko skulptūrų Lietuvoje". Plačiau žiūrėti: Matušakaitė Marija, Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 158.

altoriaus akcentas – pirmajame tarpsnyje esantis titulinis altoriaus paveikslas „Rožinio Švč. Mergelė Marija“ su aptaisais, sukurtas nežinomo Lietuvos dailininko XVII a. II pusėje [4 il.]. Senosios barokinės drožybos fragmentų išliko ir prie piliorių esančių šv. Kazimiero ir šv. Vincento Pauliečio altorių puošyboje.

Ansamblio įrenginiai pertvarkyti XIX a. pabaigoje – XX a. pirmajame dešimtmetyje, vykdant didelę bažnyčios interjero rekonstrukciją. Tuo metu interjeras įgavo neobarokinę išvaizdą. Perstatytas didysis altorius, šoniniai pertvarkyti. Darbus atliko gerai žinomas bažnytinės įrangos (altorių) meistras Adomas Karalius. Perstatant altorius, ne tik panaudotos vertingiausios senųjų altorių dalys, bet ir perimta meninio stiliaus tradicija – orientacija į vėlyvojo rokokinio baroko formas. Vėlesni ansamblio įrenginių atnaujinimai vykdyti 1910 m., 1930 m. ir XX a. 9 dešimtmetyje[4].

DIDŽIOJO ALTORIAUS POLICHROMIJOS TYRIMAI, KONSERVAVIMO IR RESTAURAVIMO DARBAI

Artėjant Simno bažnyčios 500 m. jubiliejui, iš anksto pradėta rūpintis didžiojo altoriaus restauravimo darbais. 2012 metais buvo konstatuota itin bloga presbiterijos interjero, didžiojo ir šoninių altorių būklė. Tais pačiais metais architektės Rūta Valainienė ir Jolita Juknelevičienė vykdė presbiterijos ir didžiojo altoriaus polichromijos tyrimus. Biologinius altoriaus medžiagų tyrimus atliko Jurgita Dunajevskienė, cheminius – Erika Borovikovaitė. Padarytos išsamios presbiterijos sienų ir didžiojo altoriaus zondažų ir fotografijų žymėjimo schemos. Remiantis tyrimais buvo parengta altoriaus spalvinės gamos atkūrimo koncepcija. Ji mažai kuo skyrėsi nuo buvusio įprastinio didžiojo altoriaus vaizdo: projekte dominavo šviesios pastelinės rusvos ir žalsvos spalvos[5] [5 il.]. 2013 m. Restauravimo taryba patvirtino Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų Didžiojo altoriaus skulptūrų tabernakulio dekoro tyrimų, konservavimo, restauravimo darbų programą (toliau – programa)[6]. Šioje programoje numatytus altoriaus ir jo priklausinių (tabernakulio, skulptūrų ir paveikslo) tyrimo, konservavimo ir restauravimo darbus 2014–2017 m. atliko Vytauto Dzindziliausko individuali įmonė. 2014 m. restauruotos apaštalų šv. Petro ir šv. Pauliaus skulptūros, 2015 m. atlikti Švč. Mergelės Marijos ir trijų angeliukų skulptūrų bei tabernakulio konservavimo ir restauravimo darbai [6 il.]. 2015–2016 m. restauruotas paveikslas „Švč. Mergelė Marija su kūdikiu“.

Didžiojo altoriaus konservavimo ir restauravimo darbai pradėti 2015 m., vadovaujantis 2013 m. Restauravimo tarybos patvirtinta restauravimo programa ir R. Valainienės polichromijos tyrimų pagrindu parengtu altoriaus spalvinio dekoro projektu. Altoriaus būklė prieš pradedant tvarkybos darbus buvo patenkinama. Akivaizdžių sužalojimų ar netekčių nefiksuota, tačiau gausu

---

[4] Regimanta Stankevičienė, Didysis altorius..., p. 397; Aleksandravičiūtė Aleksandra, Keturi šoniniai altoriai..., p. 398, 400.

[5] Rūta Valainienė, Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios presbiterijos polichromijos tyrimai ir tvarkybos darbų projektas, altoriaus restauravimo projektas un. k. 852, Vilnius, 2012, in: Kultūros paveldo departamento Alytaus skyriaus (toliau - KPD AS) archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti. Projekto ekspertizėje nurodyta, kad projekto sprendiniai yra konservavimo, restauravimo ir dalinio atkūrimo pobūdžio.

[6] Vytautas Kubilius, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (unikalus objekto kodas 852) Simno m., Kreivoji g. 3, Alytaus r. Didžiojo altoriaus skulptūrų tabernakulio dekoro tyrimų, konservavimo, restauravimo darbų programa, Vilnius, 2013, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti. Tyrimų, konservavimo, restauravimo darbų užduotį parengė menotyrininkė Alvyra Vaitulevičienė, tvarkymo darbų projektą (metodiką) - restauratorius Vytautas Kubilius.

smulkių nuoskilų, išdaužų ir tinko įskilimų profiliuotose architektūrinėse detalėse. Daug blogesnės būklės buvo mediniai elementai, pažeisti entomologinių kenkėjų. Altoriaus paviršius užterštas dulkių ir suodžių nuosėdomis, vietomis fiksuota mikrobiologinė tarša – pelėsis. Aliejinių dažų spalvos praradę autentišką ryškumą, auksuoti paviršiai pasidengę patina, vietomis aukso sluoksnio netektys pakankamai didelės[7].

Pradėjus šalinti vėlesnių uždažymų sluoksnius ir atidengus didesnius paviršių plotus, spalvinį altoriaus polichromijos projektą teko keisti, nes paaiškėjo, kad pirminiame etape altorius buvo dekoruotas imituojant tamsų, juosvos pelenų spalvos marmurą ir gausiai auksuotas t. y., atidengta polichromija labai skyrėsi nuo patvirtinto projekto, kuriame dominavo pasteliniai žalsvi ir rusvi atspalviai [7, 8 il.]. Naujai rastų duomenų pagrindu restauratorius Antanas Pužauskas parengė naują spalvinio sprendimo projektą, iš esmės keičiantį didžiojo altoriaus vaizdą [9 il]. Didysis altorius buvo konservuotas ir restauruotas pagal pakoreguotą projektą ir „atgavo“ pirminį savo vaizdą – polichromijoje vyrauja tamsaus, juosvo marmuro imitacija ir gausus auksavimas [10 il.]. Mensa polichromuota imituojant juosvai vyšninio atspalvio marmurą.

Siekiant sutvarkyti restauruoto didžiojo altoriaus aplinką, 2020 m. patvirtintas Simno bažnyčios presbiterijos tvarkybos darbų projektas, pradėti konservavimo, restauravimo ir remonto darbai[8]. Darbus planuojama baigti 2021 m.

ŠONINIŲ ALTORIŲ POLICHROMIJOS TYRIMŲ REZULTATAI

2017 m. baigus didžiojo altoriaus restauravimo darbus, pradėta rūpintis Simno bažnyčios šoninių altorių, aukų altorėlio, krikštyklos ir sakyklos tvarkybos darbų organizavimu. Skirtingais laikotarpiais įrengti šoniniai altoriai yra nevienodos stilistikos, vieningą spalvinį sprendimą įgavo XX a. II p. remonto metu.

Prieš rengiant bažnyčios šoninių altorių, aukų altorėlio, krikštyklos ir sakyklos ansamblio konservavimo ir restauravimo darbų programą, 2017–2018 m. atlikti polichromijos ir auksavimo tyrimai. Jais siekta ne tik objektyviai įvertinti fizinę objektų būklę, bet ir išsiaiškinti, ar šoninių altorių dekoras panašus į didžiojo altoriaus, kokia dekoravimo technika naudota, kokie pirminio dažymo sluoksnio spalviniai sprendimai. Ansamblio įrenginius tyrinėjo ir polichromijos tyrimų ataskaitą parengė sienų tapybos restauratorius Antanas Pužauskas ir auksuotės restauratorius Leonidas Novopašinas, darbams vadovavo sienų tapybos tyrimų bei architektūrinės polichromijos ir sienų tapybos projektų rengimo specialistė - ekspertė Elena Kazlauskaitė[9].

Ant altorių skulptūrinio ir architektūrinio dekoro elementų daryti minimalios apimties zondai [11 il.]. Polichromijos tyrimais nustatyta, kad buvo trys ansamblio įrenginių dažymo sluoksniai. Skiriasi altorių pirminės polichromijos sprendiniai, o antras ir trečias sluoksniai – labai

[7] Ten pat, Alvyra Vaitulevičienė.

[8] Projektas „Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 852), Alytaus raj. Sav., Simno sen., Simno m., Kreivoji g. 2, presbiterijos tvarkybos (tyrimo, konservavimo, restauravimo ir remonto) darbų projektas“, parengtas Elenos Kazlauskaitės, Vilnius, 2020, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla.

[9] Projektas „Simno Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios vidaus įrangos: penkių altorių, sakyklos, krikštyklos polichromijos tyrimai“, parengtas Vytauto Dzindziliausko individualioje įmonėje, autoriai Elena Kazlauskaitė, Antanas Pužauskas, Leonidas Novopašinas, Vilnius, 2018, in: KPD AS archyvas, Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tyrimų, konservavimo ir restauravimo darbų projektinės dokumentacijos byla, lapai nenumeruoti.

panašūs. Švč. Rožinio Mergelės Marijos altoriaus pirmame sluoksnyje rasta raudonai rudomis spalvomis nutapyta marmuro imitacija su juodų ir tamsiai rudų spalvų siūlėmis [12 il.]. Altoriaus karnizo detalės dažytos šviesiai gelsva spalva. Antrame sluoksnyje rasti pilki atspalviai. Dabar matomame trečiame sluoksnyje dominuoja pasteliniai šviesiai žalsvi ir melsvi atspalviai. Švč. Jėzaus Širdies altoriaus pirmame sluoksnyje aptiktos oranžinė – ochrinė ir šviesiai gelsva spalvos, viršutinėje dalyje – pilko atspalvio ochra. Apatinėje altoriaus dalyje šio laikotarpio dažymo sluoksnis neišlikęs. Antrame sluoksnyje rastas pilkų dažų sluoksnis, naudotas kaip gruntas, virš kurio juoda, mėlyna ir žalia spalvomis nutapyta marmuro imitacija[10]. Trečiame sluoksnyje vyrauja šviesiai žalsvi ir melsvi atspalviai.

Šv. Vincento Pauliečio ir šv. Kazimiero altorių pirmajame sluoksnyje dominuoja šviesiai pilki atspalviai, antrame - ryškiai mėlynomis ir žaliomis spalvomis tapyta marmuro imitacija su juodų ir rudų siūlių imitacija, trečiame - šviesiai žalsvi ir melsvi atspalviai. Tyrinėjant krikštyklą ir aukų altorėlį aptikti du dažymo sluoksniai. Apatiniame dominuoja šviesiai pilki, viršutiniame - pilki ir melsvi atspalviai. Sakyklos apatinis sluoksnis šviesiai pilkas, vėlesni sluoksniai – pilkos spalvos variacijos[11].

Atlikus išsamius dekoratyvinių dangų tyrimus nustatyti trys pagrindiniai altorių auksuotės – sidabruotės laikotarpiai. Ankstyviausio laikotarpio sluoksnis atliktas ypač kruopščiai. Paviršiai gruntuoti kreidiniu gruntu. Blizgiam paviršiui išgauti – papildomai polimentiniu gruntu, metalo dangą nupoliruojant iki blizgesio. Įgilintos dalys ir formos dengtos metalo folija be polimentinio grunto ir nepoliruotos. Šiame auksuotės sluoksnyje dalis paviršių dengtos aukso, dalis – sidabro folija. Sidabro folijos sluoksnis padengtas laku, suteikiančiu aukso efektą, tikėtina, taupumo sumetimais. Vėlesni sluoksniai atnaujinti remontų metu. Antrasis sluoksnis atliktas tiesiai virš pirmojo. Sunykusios pirmojo sluoksnio vietos buvo dalinai pašalintos, kreidinio grunto netektys neatkurtos. Paviršiai padengti laku ir aukso folija aliejiniu būdu. Trečio auksuotės sluoksnio būtinybė iškilo dėl nekokybiško ankstesnio remonto. Aliejinė auksuotė, atlikta be grunto atstatymo, greitai tapo neišvaizdi ir patamsėjo. Naujas auksuotės sluoksnis taip pat atliktas aliejiniu būdu ir dar prastesnės kokybės, nei ankstesnis, todėl netrukus buvo uždažytas bronzinių dažų sluoksniu.

Įvertinus polichromijos ir auksuotės tyrimų rezultatus, parengtos šoninių altorių pirminio dekoro sluoksnio spalvinės retrospekcijos [13 il.]. Remiantis ankstyviausio, pirminio sluoksnio polichromijos tyrimų duomenimis, parengti šoninių altorių spalvinės gamos atkūrimo projektai rodo, kad jų spalvinė gama skiriasi nuo restauruoto didžiojo altoriaus spalvinio sprendimo. Didžiojo altoriaus dekoravimo programa panašiausia į šoninio Švč. Rožinio Mergelės Marijos altoriaus, kurio ankstyviausiame polichromijos sluoksnyje surasta raudonai rudomis spalvomis nutapyta marmuro imitacija su juodų ir tamsiai rudų spalvų siūlėmis. Didžiojo altoriaus polichromija, imituojanti marmuro tekstūrą, atkartoja šoninio Švč. Rožinio Mergelės Marijos altoriaus, kuriame išliko daug autentiškų XVIII a. detalių, polichromiją, tik didžiajam altoriui parinktas daug tamsesnis, "senoviškas" juosvų pelenų atspalvis, derintas su gausia auksuote. Tyrimų metu išaiškinta trijų seniausių Simno bažnyčios altorių polichromija ir pilnas jos atkūrimas visam Simno bažnyčios interjerui suteiktų daugiau istoriškumo, kurį gerokai apnaikino XIX-XX a. sandūroje vykdyti perstatymo darbai pagal tuometę neobaroko stiliaus sampratą ir XX a. remontai.

---

[10] Ten pat, restauratoriaus A. Pužausko nuomone, šį spalvinį dekorą atliko Edvardas Žilys. Apie šio XX a. II p. bažnyčių atnaujintojo darbą Simno bažnyčioje XX a. devintame (?) dešimtmetyje duomenų pateikia A. Aleksandravičiūtė, Keturi šoniniai altoriai..., p. 397–398.

[11] Projektas „Simno Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios vidaus įrangos...“, lapai nenumeruoti.

1 iliustr. Simno bažnyčios centrinė nava, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2012

2 iliustr. Didysis altorius prieš restauravimą, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

3 iliustr. Šoninis Švč. Jėzaus Širdies altorius, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

4 iliustr. Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

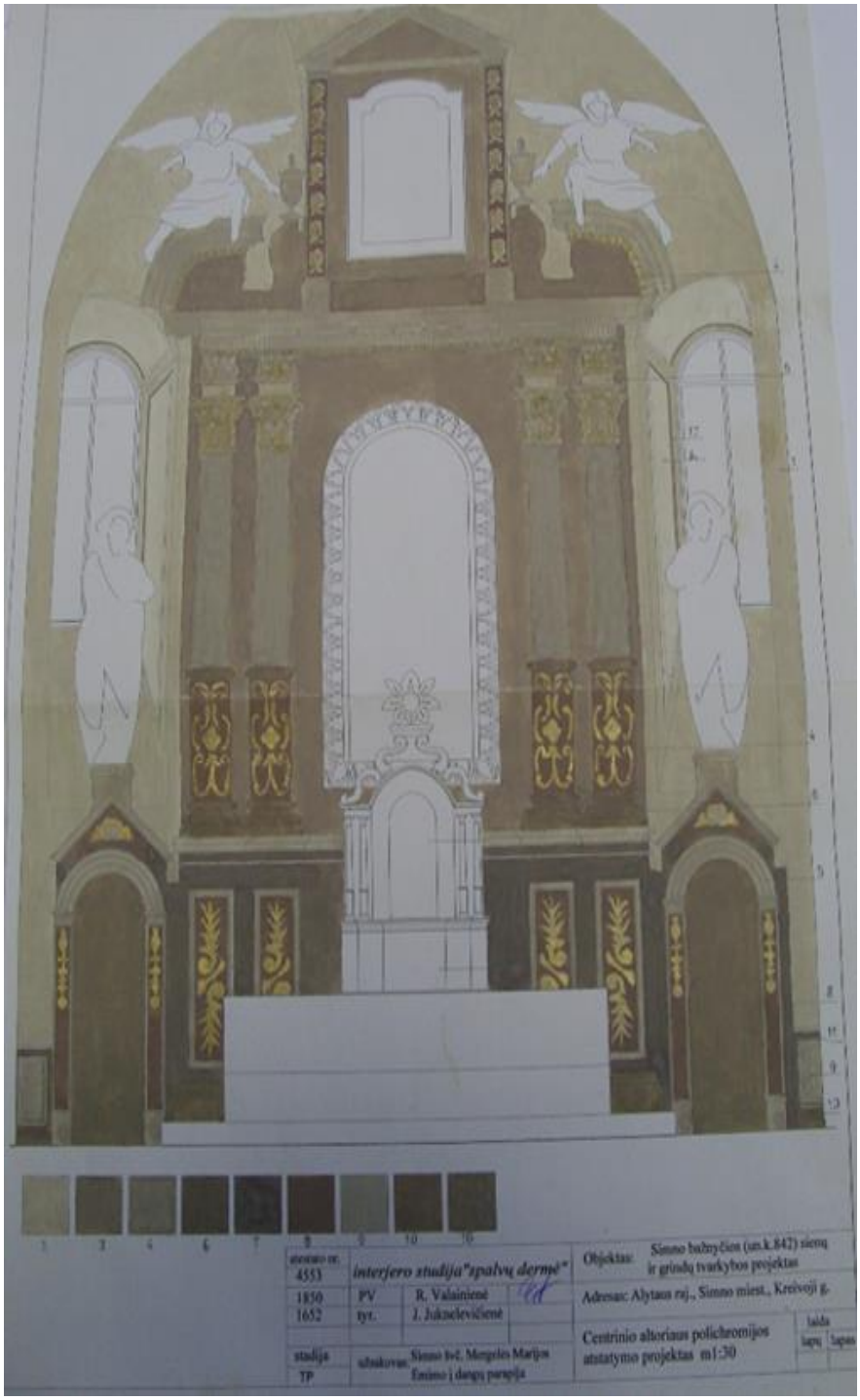

5 iliustr. Architektės Rūtos Valainienės didžiojo altoriaus polichromijos projektas (2012), Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

6 iliustr. Restauruota Švč. Mergelės Marijos skulptūra, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

7 iliustr. Didžiojo altoriaus frontono su zondas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

8 iliustr. Didžiojo altoriaus kolonos kapitelio zondas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015

9 iliustr. Restauratoriaus Antano Pužausko didžiojo altoriaus polichromijos projektas (2015), Restauravimo tarybos protokolo priedas, 2015

10 iliustr. Didysis altorius po restauravimo darbų, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017

11 iliustr. Zondas Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus cokolinėje dalyje, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017

12 iliustr. Zondas Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus cokolinėje dalyje, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017

13 iliustr. Šoninio Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus spalvinės gamos atkūrimo projektas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2018

ILIUSTRACIJOS

1. Simno bažnyčios centrinė nava, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2012
2. Didysis altorius prieš restauravimą, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
3. Šoninis Švč. Jėzaus Širdies altorius, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
4. Šoninis Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
5. Architektės Rūtos Valainienės didžiojo altoriaus polichromijos projektas (2012), Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
6. Restauruota Švč. Mergelės Marijos skulptūra, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
7. Didžiojo altoriaus frontono su zondas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
8. Didžiojo altoriaus kolonos kapitelio zondas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2015
9. Restauratoriaus Antano Pužausko didžiojo altoriaus polichromijos projektas (2015), Restauravimo tarybos protokolo priedas, 2015
10. Didysis altorius po restauravimo darbų, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017
11. Zondas Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus cokolinėje dalyje, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017
12. Zondas Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus cokolinėje dalyje, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017
13. Šoninio Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus spalvinės gamos atkūrimo projektas, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2018